

Eucarta virgo
19 juli 2014 excursie
Delleboersterheide
Foto: Siep Sinnema
(zie pag.21)

Oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*) 13 juli 2014
Hoornsterzwaag Foto: Mariske Pemmelaar

Oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*) 13 juli 2014
Drachten
Foto: Gerrit Tuinstra
(zie pag. 24 en 25)

Prachtknoopvlekje (*Eucosma pupillana*) Buitenpost 27
juni 2014
Foto: Anneke vd Veen
(zie pag. 11)

Levenswijze

E. virgo is een vlinder van open gebieden: weilanden, moerassen en rivierdalen. Hij vliegt van mei tot en met augustus in twee generaties.

De rups van *E. virgo* leeft op Ganzenbloem (*Chrysanthemum* spp.), Munt (*Mentha* spp.), Wilg (*Salix* spp.) en Paardenbloem (*Taraxum* spp.) (Nowacki, 1998).

In Duitsland werd de rups gevonden op Bijvoet (*Artemisia vulgaris*) en Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*).

Naamgeving

Naar analogie van de wetenschappelijke naam *virgo* is voorlopig gekozen voor de Nederlandse naam maagdenuil.

In Friesland wordt gewerkt aan een lijst met officiële Friese namen voor nachtvlinders; de Friese naam zal worden famme-ûltsje.

Literatuur

Bestimmungshilfe für die in Europa nachgewiesenen Schmetterlingsarten

(http://www.lepiforum.de/lepiwiki.pl?Eucarta_Virgo)

Fauna Europaea (www.faunaeur.org). Bezocht op 20 september 2014.

Norfolkmoths.co.uk (<http://www.norfolkmoths.co.uk/?bf=23101>)

Nowacki J 1998. The Noctuids of Central Europe. F. Slamka.

Seitz A 1914. The Macrolepidoptera of the World, 1 Section The Macrolepidoptera of the Palearctic Region. Vol. 3 The Noctuid Moths. A. Kernen.

Spuler A 1908. Die Schmetterlinge Europas 1 Band. Schweizerbartsche Verlagsbuchhandlung.

Swedish Moths and Butterflies

(http://www.lepidoptera.se/species/eucarta_virgo.aspx)

Wieser C, Hassler U, Tschinder M 2003. Carinthia II :*Eucarta virgo* erstmals im Bundesland Kärnten nachgewiesen. Naturwissenschaftlicher Verein für Kärnten.

http://www.artsdatabanken.no/Taxon/Eucarta_virgo/30637

http://www.nic.funet.fi/index/Tree_of_life/insecta/lepidoptera/ditrysia/noctuoidea/noctuidae/condicinae/eucarta.

De oostelijke vos: een nieuwe Nederlandse dagvlindersoort – ook in Friesland! Gerrit Tuinstra

Op de namiddag van 13 juli vloog er een grote dagvlinder een paar rondjes door onze tuin. Het eerste waar ik aan dacht bij het zien van de vlinder was: grote vos (*Nymphalis polychloros*). En gelukkig, na die paar rondjes, ging de vlinder zitten op een tros dik touw dat bij ons aan de schuur hangt. De vlinder vond daar in het laatste beetje zonneschijn van die dag blijkbaar een geschikte plek om de nacht door te brengen. Op dat moment kon de vlinder beter bekeken en gefotografeerd worden, waarna het vermoeden van grote vos werd bevestigd. Een grote vos in de tuin! Prachtig, want hoeveel mensen kunnen nou zeggen dat ze een grote vos in

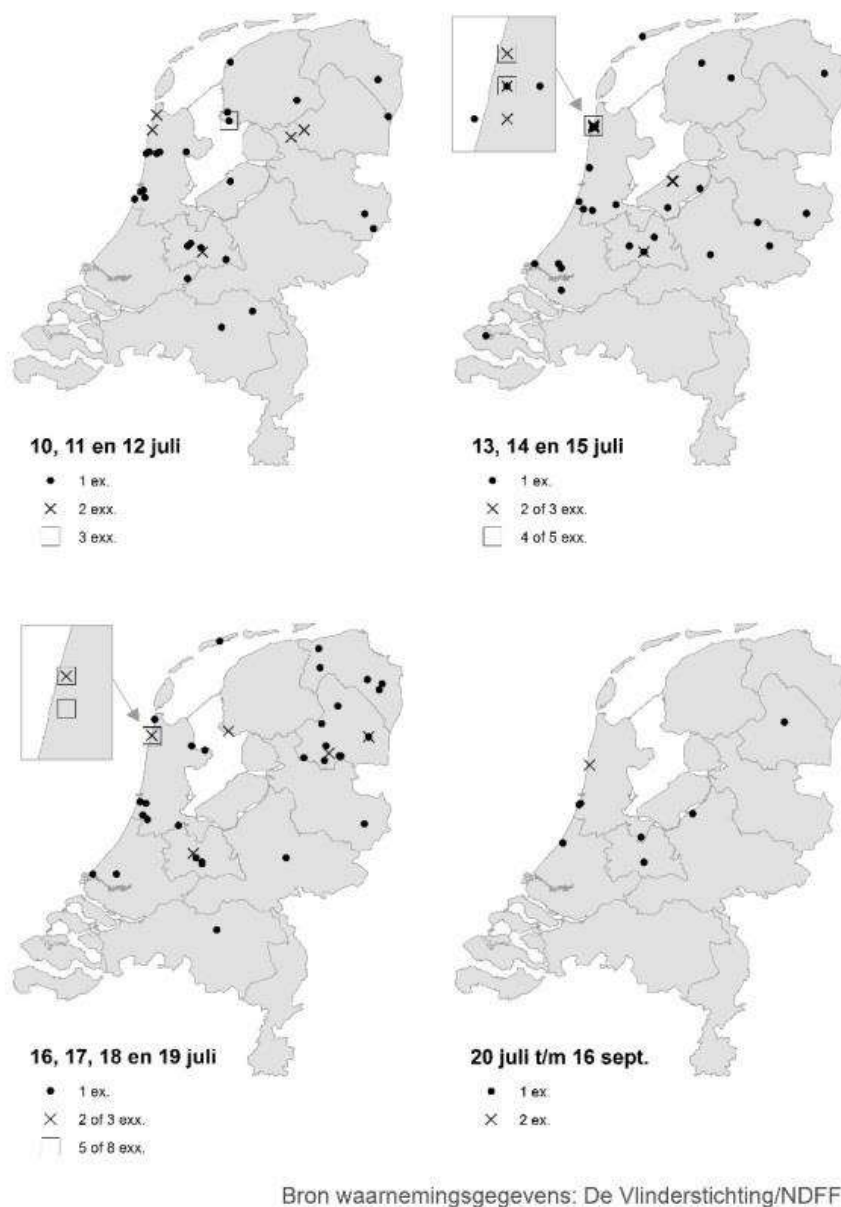
hun tuin hebben gezien. Zelf had ik slechts één maal eerder deze grote dagvlinder gezien – in Spanje.

Dat de vlinder helemaal geen grote vos was, bleek pas de volgende dag, toen op Vlindernet het nieuwsbericht “Invasie nieuwe vlindersoort in Nederland: oostelijke vos gesignaleerd” verscheen. Na het lezen van het bericht, met daarin een foto van de onderzijde en het daarbij genoemde kenmerk van de opvallend lichtbruine voorpoten, heb ik mijn foto’s bekeken waarna al snel duidelijk was dat het ook hier om een oostelijke vos (*N. xanthomelas*) ging.

In Europa komen vier verschillende vossen voor; de bij ons algemene kleine vos (*Aglais urticae*), de grote en de oostelijke vos en de gehakelde vos (*N. vaualbum*). Het verspreidingsgebied van de oostelijke en gehakelde vos ligt volgens De Nieuwe Vlindergids in diverse landen in het oosten van Europa. Beide soorten worden aangemerkt als trekvlinder en het voorkomen aan de randen van het verspreidingsgebied is mogelijk afhankelijk van migratie. De grote vos heeft een groter verspreidingsgebied dat zich uitstrekt over grote delen van midden en zuidelijk Europa. Deze soort wordt aangemerkt als zwerver (Tolman, 1999). De grote vos wordt in Nederland aangemerkt als een zeldzame standvlinder, die acuut met uitsterven wordt bedreigd en waarvan de laatste jaren gemiddeld zo’n vijf exemplaren per jaar worden gezien (website Vlindernet).

Op 10 juli werden de eerste oostelijke vossen in Nederland waargenomen, maar (nog) niet als zodanig herkend. Dat het om oostelijke vossen ging werd geconstateerd door Chris van Swaay van De Vlinderstichting. Hij bekeek bij toeval een foto van een als grote vos op internet gemelde vlinder, waarop een karakteristieke oostelijke vos werd afgebeeld. Daarna is hij meer waarnemingen, vergezeld van foto’s, gaan bekijken en toen werd duidelijk dat er iets bijzonders aan de hand was. Door Chris werd een aantal waarnemingen voorgelegd aan Russen, die de soort goed kennen, en de bevestiging gaven dat het oostelijke vossen betroffen. Samen met een aantal andere vlinderaars is hij vervolgens naar een plek gegaan waar een melding van grote – of beter gezegd oostelijke – vos vandaan kwam, om de vlinder zelf te bekijken! Tussen 10 en 20 juli zijn er behoorlijk veel waarnemingen van de oostelijke vos in Nederland gedaan, waarbij we kunnen spreken van een invasie.

In afbeelding 1 worden vier kaartjes getoond, met de locaties waar de oostelijke vos waargenomen werd. Het eerste kaartje toont de waarnemingen van 10, 11 en 12 juli, het tweede voor 13, 14 en 15 juli en het derde voor 16 t/m 19 juli. Op het vierde kaartje worden de waarnemingen vanaf 20 juli tot en met 16 september getoond. Door middel van verschillende symbolen wordt het maximale aantal exemplaren per waarneming/locatie getoond. Op een aantal plekken zijn dus meerdere exemplaren (tot maximaal 8!!) van de oostelijke vos gezien. De meeste vlinders werden gezien in de duinen in Noord Holland. Maar ook in Friesland werden verschillende exemplaren gezien. Zo zag Mariske Pemmelaar op 12 juli twee exemplaren bij Hoornsterzwaag en ook op Terschelling zijn oostelijke vossen gezien. **(zie foto pag. 15)**

Afbeelding 1: waarnemingen van de oostelijke vos.

In Rusland komen de grote, oostelijke en gehakelde vos alle drie voor. De laatste jaren werd een opmars vastgesteld van de oostelijke vos, in Rusland. Soms was de vlinder zelfs een van de algemeenste soorten aldaar. Er vond uitbreiding naar het westen toe plaats. Drie jaar geleden werden er duizenden oostelijke vossen in Finland gezien. Daarna ook in Zweden en begin dit jaar in Noorwegen en even later dus bij ons.

Vanaf 20 juli werden er opeens veel minder vlinders gezien. De invasie was dus van korte duur en de vraag was waar de vlinders gebleven waren. Op 2 augustus werden in een vleermuisbunker in Noord Holland twee oostelijke vossen

waargenomen. Men gaat ervan uit dat het om overwinterende exemplaren gaat. Het is dus mogelijk dat we volgend voorjaar opnieuw oostelijke vossen kunnen zien.

De grote en oostelijke vos vertonen grote overeenkomsten qua uiterlijk. Toch zijn er we een aantal bruikbare uiterlijke verschillen, maar hiervoor verwijs ik naar het document dat hierover gemaakt is en op internet staat:

(http://www.vlindernet.nl/doc/verschil_tussen_vossen_v4.pdf). In dit document staan de verschillen tussen kleine, grote en oostelijke vos beknopt beschreven, waarbij tevens foto's van boven- en onderzijde worden getoond. Een goed bruikbaar kenmerk is de kleur van de voorpoten. Bij de oostelijke vos zijn ze lichtbruin en bij de grote vos donkerbruin tot bijna zwart. Afbeelding 2 toont een foto van de oostelijke vos in onze tuin, waarbij de lichte poten goed zichtbaar zijn.

Afbeelding 2: onderzijde van de oostelijke vos, met duidelijk zichtbaar de lichtbruine voorpoten. (foto: Gerrit Tuinstra) **Zie pagina 15 voor kleurenfoto.**

Volgend jaar goed opletten! En bij vermeende grote vossen goed kijken of het misschien oostelijke vos betreft. Uiteraard is het zeer zinvol om waarnemingen door te geven. Pas dan kan een beeld verkregen worden van een eventuele vestiging van de soort in Nederland.

Ik wil Chris van Swaay hartelijk danken voor waarnemingsgegevens uit de database van De Vlinderstichting/NDFF, waarmee de kaartjes in afbeelding 1 gemaakt konden worden!

Invasie Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*) in Friesland Siep Sinnema

Toen we op 12 juli 's avonds de vlinderlamp bij ons in de tuin hadden aangezet (WK-voetbal met Nederland-Brazilië, dus blijf je thuis....) werden we na afloop van die wedstrijd verrast door een vrouwtje van *Lithosia quadra* (Viervlakvlinder) op het laken. Dat is zeer bijzonder, want deze vlinder wordt in Friesland zelden waargenomen. (**zie foto's pagina 17**). De laatste waarneming was in het jaar 2000 tijdens een excursie van de sectie Ter Haar en Snellen van de NEV in Bakkeveen, toen een vrouwtje op het laken verscheen. *Lithosia quadra* is een hier trekvlinder, die hoofdzakelijk in de zuidoostelijke helft van ons land wordt gezien. En de verrassing werd nog groter, toen even later ook een mannetje op het laken neerstreek. De volgende dag bleek, dat er een invasie van deze vlinder had plaatsgevonden: Anneke van der Veen had diezelfde avond een vrouwtje op het laken in Opende, terwijl Gerrit Tuinstra een dag ervoor in Lauwersoog maar liefst 6 mannetjes en 4 vrouwtjes bij de lamp had en op 12 juli daar in de buurt weer een vrouwtje. Op 16 juli zag Piet Zumkehr een exemplaar op Terschelling en op 27 juli had Jeroen Breidenbach een mannetje in het Leeuwarder Bos. Op waarnemingen.nl is te zien, dat in de provincie Groningen in deze periode ook enkele exemplaren werden gezien, namelijk in Hoogkerk, Ellersinghuizerveld en in het Beijumerbos. Maar ook dit jaar kwamen de meeste meldingen weer uit de zuidoostelijke helft van ons land.